

Makale Geliş | Received: 10.11.2025
Makale Kabul | Accepted: 25.03.2026
Yayın Tarihi | Publication Date: 31.03.2026
DOI: 10.20981/kaygi.1916999

ESRA TÜRKSEVER

Doktora Öğrencisi | PhD Candidate
Bursa Uludağ Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Bursa, TR
Bursa Uludağ University, Faculty of Literature, Department of Philosophy, Bursa, TR
ORCID: 0000-0002-6100-801X
esturksever@gmail.com

Aristoteles'te Erdem, Etik ve Politika İlişkisi¹

Öz: Aristoteles'e göre insanın nihai ereği olan mutluluk (*eudaimonia*), geçici hazlara ya da dışsal iyilere indirgenemeyecek bir yaşam biçimini ifade eder; mutluluk, erdeme uygun etkinliklerle gerçekleşir. Bu bağlamda erdem, yalnızca bireysel ahlâk alanına ait bir yetkinlik değil, aynı zamanda politik düzen içinde anlam kazanan bir pratiktir. Bu makale, Aristoteles'in etik ve politika anlayışı arasındaki kurucu ilişkiyi erdem kavramı ekseninde ele almayı amaçlamaktadır. Aristoteles, erdemi akıl ve duygu uyumuyla gerçekleştirilen orta yol olarak tanımlar ve onu ahlâkî erdemler (karaktere dayalı) ve entelektüel erdemler (akıl ve bilgiye dayalı) olmak üzere iki temel kategoriye ayırır. Makalede, Aristoteles'in insanı doğası gereği politik bir canlı olarak tanımlamasından hareketle, iyi yaşamın bireysel tercihlerden ziyade ortak yaşamın kurumsal koşullarına bağlı olduğu savunulmaktadır. Özellikle adalet erdemi, bireysel ahlâk ile politik düzen arasında kurucu bir ilke olarak değerlendirilmekte; yasalar, yurttaşlık ve eğitim pratikleri aracılığıyla erdemli yaşamın sürekliliğini sağlayan temel mekanizmalar olarak ele alınmaktadır. Ayrıca, erdem yalnızca bireyin kendi içsel gelişimiyle sınırlı kalmadığı, aksine toplumsal ilişkiler ve siyasi kurumlar aracılığıyla şekillendiği ve pekiştirildiği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede çalışma, Aristoteles'te politikanın araçsal bir yönetim tekniği değil, iyi ve erdemli yaşamı mümkün kılan etik bir pratik olduğunu göstermeyi hedeflemektedir. Böylece, Aristoteles'in düşüncesinde etik ve politik yaşamın birbirinden ayrılmazlığı ve erdem hem kişisel hem de kamusal yaşamın merkezinde bulunması ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Erdem, Politika, Etik, Eudaimonia, Yurttaş, Devlet

¹ Bu makale yazarın Prof. Dr. Metin Becermen danışmanlığında "Platon ve Aristoteles'te Erdem Kavramının Politik Açıdan Önemi" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Tez No.: 587720

Aristotle on the Interconnection of Virtue, Ethics, and Politics

Abstract: According to Aristotle, the ultimate end of human life, happiness (*eudaimonia*), cannot be reduced to transient pleasures or external goods; rather, it constitutes a way of life realized through activities in accordance with virtue. In this context, virtue is not merely a personal moral competence but also a practice that gains meaning within the political order. This article aims to examine the constitutive relationship between Aristotle's understanding of ethics and politics through the concept of virtue. Aristotle defines virtue as the mean achieved through the harmony of reason and emotion, and he categorizes it into moral virtues (based on character) and intellectual virtues (based on reason and knowledge). Building on Aristotle's conception of humans as naturally political beings, the article argues that the good life depends not merely on individual choices but also on the institutional conditions of communal life. In particular, the virtue of justice is considered a foundational principle linking personal morality and the political order; laws, citizenship, and educational practices are analyzed as primary mechanisms through which virtuous life is sustained. Furthermore, the discussion emphasizes that virtue is not confined to an individual's inner development but is shaped and reinforced through social relationships and political institutions. The article further explores the reciprocal relationship between ethics and politics, the role of virtue at both individual and collective levels, and the function of justice in this context. In doing so, it highlights the inseparability of ethical and political life in Aristotle's thought and the central position of virtue in both personal and public existence.

Keywords: Virtue, Politics, Ethic, Eudaimonia, Citizen, State

Giriş

Antik Yunan düşüncesinde etik ve politika birbirinden bağımsız iki alan olarak değil, insanın iyi yaşamını mümkün kılan bütünlüklü bir düzenin parçaları olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda klasik politika felsefesi geleneğinde insanın nasıl yaşaması gerektiği sorusu aynı zamanda politik düzenin nasıl olması gerektiği sorusuyla birlikte düşünülmektedir. Nitekim Antik Yunan dünyasında politika yalnızca bir yönetim tekniği değil, insanın iyi ve erdemli bir yaşam sürmesini mümkün kılan ortak yaşam biçimini ifade etmektedir. Aristoteles'in politika anlayışı bu bağlamda canlı, güncelliğini koruyan ve normatif gücünü hâlâ muhafaza eden bir çerçeve sunar. Leo Strauss'un da işaret ettiği üzere, Antik Yunan filozofları hem yönetenlerin hem de yurttaşların bakış açılarından hareketle, politik yaşamın kendi içindeki sınırlarını ve olanaklarını aşan bir kavrayış geliştirmişlerdir. Bu düşünürler için rejim, yalnızca bir yönetim tekniği değil, birlikte yaşamının belirli bir formudur; dolayısıyla "en iyi yönetim" sorusu, doğrudan "en iyi yaşam" sorusuyla iç içe geçer (Strauss, 2017: 66-76).

Antik Yunan düşüncesinde toplum anlayışı, insan yaşamının sürdürülebilirliği açısından vazgeçilmez bir koşul olarak ele alınır. Birlikte yaşamın mümkün olabilmesi ise belirli bir düzenin ve bu düzeni ayakta tutan temel bir ilkenin varlığını gerektirir. Bu bağlamda adalet, politik topluluğun kurucu erdemi olarak öne çıkar. Adalet, yalnızca bireyler arası ilişkileri düzenleyen bir ilke değil, aynı zamanda politik düzende iyi olanın gerçekleşmesini mümkün kılan temel koşuldur. Bu nedenle Antik Yunan'da, özellikle Aristoteles'te, politik yaşamın amacı ile etik yaşamın amacı birbirinden ayrılmaz. Bu düşünce geleneğinin en önemli temsilcilerinden biri olan Aristoteles, etik ve politikayı birbirinden ayrılmaz iki alan olarak ele alır. Aristoteles'e göre insan doğası gereği politik bir varlıktır ve insanın yetkinliğe ulaşması ancak politik bir topluluk içinde mümkündür. Bu nedenle erdem yalnızca bireysel bir ahlâk meselesi değil, aynı zamanda politik düzenle yakından ilişkili bir kavramdır. İnsan ancak uygun bir siyasi düzen içinde erdemli bir yaşam sürebilir ve böylece mutluluğa ulaşabilir.

Sokrates ve Platon'da erdem kavramı daha çok katmanlı bir anlam kazanır. Onlar için erdemler yalnızca etik ve politik alanla değil, aynı zamanda epistemolojik alanla da yakından ilişkilidir. Bu bağlamda Sokrates, erdemli eylemin kaynağını bilgiye dayandırırken, Platon erdemi bilginin idealarla olan ilişkisi üzerinden temellendirir. Sokrates'e göre ruh, iyiyi ve kötüyü ayırt edebilen ve özünde daima iyiyi seçmeye yönelik bir kavrayış yetisine sahiptir. Ancak bu kavrayış kendiliğinden açığa çıkmaz; insanın sorgulama yoluyla kendi benliğini tanıması ve kendisiyle hesaplaşması gerekir. Bu süreçte birey, yanıltıcı olduğunu fark ettiği arzu ve sanıların peşini bırakarak bilginin yolunu izlemeye yönelir. Bilgiye yönelmiş bu yaşam tarzı, Sokrates açısından erdemli yaşamın ta kendisidir Sokrates'e göre kişi ancak bilgi sahibi olduğu bir konuda gerçekten kendinden emin olabilir; bu nedenle bilgi sahibi olmak, aynı zamanda erdem sahibi olmak anlamına gelir. Bu bağlamda erdem ile bilgi arasında zorunlu bir özdeşlik kurar. Ona göre erdemler çokluk arz etmez; erdem bir ve bütündür. Cesaret, ölçülülük ya da adalet gibi farklı adlarla

anılan erdemler, tek bir iyinin çeşitli görünüşleri olup, temelde bir bilgi bütünü ifade eder (Arslan, 2006: 131).

Sokrates'in erdemi bilgi ile özdeşleştiren yaklaşımı, Antik Yunan ahlâk düşüncesinin sonraki gelişimleri üzerinde belirleyici bir etki bırakmıştır. Bununla birlikte erdemın yalnızca bilgiyle açıklanıp açıklanamayacağı sorusu sonraki filozoflar tarafından yeniden ele alınmıştır. Bu bağlamda Aristoteles, erdemi yalnızca bilmeye indirgemeyen daha kapsamlı bir yaklaşım geliştirmiştir. Aristoteles'e göre erdem, doğru olanı bilmekten ibaret değildir; aynı zamanda kişinin alışkanlıklar, tercihler ve karakter gelişimi yoluyla iyi eylemde bulunma yetkinliğini kazanmasıdır. Bu nedenle Aristoteles erdemi yalnızca bilişsel bir durum olarak değil, insanın karakterinde yerleşmiş bir yetkinlik ve pratik bir yaşam biçimi olarak ele alır (Conford, 2018: 31-34)

Platon'a göre hem yurttaşların hem de yöneticilerin erdemli olması, ideal devlet tasarımının temel taşlarından biridir. Ona göre insan, alışkanlıkları, arzuları ve bilgileri aracılığıyla erdem kazanabilir; bu nedenle devletin koyduğu yasaların ve düzenlemelerin tümü, esasen bireylerin erdemli olma potansiyelini desteklemeye yöneliktir. İnsan, gereksinimlerini dizginlemeyi öğrenmeli ve bunu sağlayacak araçlar olarak korku, yasa ve doğru söz işlev görmelidir. Platon, Devlet'in birçok yerinde vurguladığı ölçülülük erdemi aracılığıyla bireylerin erdemli olabileceği düşüncesini canlı tutar. Eğitim konusuna özel önem veren Platon, çocuklukta başlayan eğitim süreçlerinin ruhsal gelişim üzerindeki etkilerini de inceler. Ona göre ağlayan bebekler, bir tür korku duygusuna sahiptir ve bu korku, ruhun zayıflığını gösterir. Bu korkuyu yenmek için çaba sarf etmek, cesaret erdemının gelişmeye başlaması anlamına gelir. Dolayısıyla, Platon'un eğitim anlayışında çocukluk dönemi kritik bir öneme sahiptir; zira insan karakteri, alışkanlıklar yoluyla biçimlenir ve erdemli bir yaşamın temelleri küçük yaşlarda atılır (Platon, 2012: 238-254).

Sokrates için devletteki azınlık, iyi bir eğitim sayesinde akıl yoluyla daha ölçülü bir yaşam sürebilecektir. Ölçülülük erdemi, yalnızca bireyin kendine hâkim

olması anlamına gelmez; aynı zamanda düzen ve ahenk ilkesini de içerir. Böylece ideal devlette hem yönetenler hem de yönetilenler ölçülü davranacak, sosyal ve bireysel yaşamda bir uyum sağlanacaktır. Bu düzen, zengin-fakir, güçlü-güçsüz ayrımı gözetmeden, tüm toplum kesimlerinde ortak bir denge ve uyum oluşturmayı mümkün kılar (Platon, 2017 :128-130).

Aristoteles'e göre erdem, doğrudan politika alanına ait bir kavramdır; başka bir ifadeyle etik, politik olan için vardır. Toplumun temelinde insanların birbirleriyle kurdukları ilişkiler yer aldığına, bu ilişkilerin hangi ölçütlere göre biçimlendirileceği önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ölçütlerin, genel anlamda ahlaki ve politik yasalar, daha özelden ise *erdem* olarak adlandırılan nitelikler olduğu açıktır. Ona göre erdemler, bireyin kendi mutluluğu açısından da merkezi bir öneme sahiptir; nitekim toplumdan bağımsız bir insan mutluluğundan söz etmek pek mümkün değildir. Bu nedenle erdem kavramı yalnızca etik alanla sınırlı biçimde ele alınamaz. (Aristoteles, 2016: 23).

Aristoteles *Nikomakhos'a Etik* eserinin girişinde insanlara mutluluğu sağlamanın politikanın işi olduğunu ifade eder. Nitekim *Politeia* olarak ifade ettiği rejim kavramı Aristoteles felsefesinde "ideal olan yönetim" anlamında kullanılmaktadır. *Politeia*, adaletin tecelli edeceği yönetim biçimidir. Nitekim bu yönetim biçiminde oligarşi ve demokrasinin uzlaştırılmasıyla birlikte ortak çıkarın gözetilmesiyle *orta sınıfın güçlü olduğu* bir yapı oluşacaktır. Retorik, ekonomi ve askerlik aynı zamanda pratik bilimleri de kapsayan politika temelde insan için iyi olanın ne olduğunu belirleme amacı gütmek zorundadır. Zira bu iyi hem tek tekler için hem de kent için istenen iyiyi barındırır. "Politik bir canlı" (*zoon politikon*) olan insan için toplumsal hayatı düşünmek, politik alanı sorgulamak, iyiyi istemek ve mutluluğu amaçlamak doğal bir edimdir. Aristoteles'in de politika felsefesi tam olarak bu edimlerin gerçekleşmesini sağlayacak olan devlet düzeni çerçevesinde "en iyi yönetim biçimi nedir?" sorusu üzerinden şekillenmektedir.

Aristoteles düşüncesinde etik ve politika birbirinden bağımsız alanlar olarak değil, insanın iyi yaşamını gerçekleştirmesine yönelik bütünlüklü bir düşünce sisteminin parçaları olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda Aristoteles'te etik bireyin erdemli karakter geliştirmesini konu edinirken, politika bu erdemli yaşamın gerçekleşmesini mümkün kılan toplumsal ve kurumsal düzeni araştırır. Bu nedenle Aristoteles'te politika yalnızca yönetim biçimlerinin incelenmesi değil, aynı zamanda insanın mutluluğa ulaşmasını sağlayacak yaşam koşullarının düzenlenmesidir. Başka bir ifadeyle etik bireysel erdem teorisini sunarken, politika erdemli yaşamın siyasal koşullarını ortaya koyar. Bu makalenin temel amacı, Aristoteles'in erdem anlayışı ile politik düşüncesi arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle Aristoteles'in mutluluk ve erdem anlayışı ele alınacak, ardından erdemlerin politik düzen içerisindeki yeri incelenecektir. Son olarak yurttaşlık, yasa ve adalet kavramları üzerinden Aristoteles'in iyi yaşamı mümkün kılan siyasal düzen anlayışı değerlendirilecektir.

Aristoteles'te Eudaimonia'nın Erdemle İlişkisi

Erdem etiği anlayışının temelleri Antik Yunan'a dayanır ve bu gelenek, çağdaş felsefede de güçlü bir şekilde savunulmaya devam etmektedir. Erdem etiğinin Antik dönemdeki en önemli temsilcisi ise Aristoteles'tir. Aristoteles, insanın erdemli bir yaşam sürmesinin gerekliliğini vurgulamış ve bireylerin yalnızca belirli erdemleri geliştirerek iyi bir insan olabileceklerini savunmuştur. Bu bağlamda, Aristoteles'e göre, kişiler ancak bu erdemleri karakterlerinin bir parçası haline getirdiklerinde, "telos"larına — yani doğal iyiliklerine — ulaşabilirler (Christman, 2002: 16). Aristoteles'e göre insanın işi, yalnızca beslenmeye ve büyümeye dayalı bir yaşam değildir; zira bu tür bir yaşam bitkilerde de mevcuttur. Benzer şekilde, duylara dayalı bir yaşam da insanı tanımlamaz; bu yaşam hayvanlarda da vardır. İnsan için özgün olan, akla uygun yaşamdır. Aristoteles'in düşüncesine göre, erdemli bir marangoz normal bir marangozdan daha iyi marangoz olduğu gibi, en iyi insan yaşamı da erdemli yaşamdır. Ona göre iyi yaşam, etkinliğe geçmiş bir yaşam

anlamına gelir. Dolayısıyla iyiyi bilmek, tek başına iyi bir insan olmayı garanti etmez; bilginin yanı sıra, iyi ve erdemli şekilde eylemde bulunmak esastır. (Aristoteles, 2015: 18-20)

Erdem etiği yaklaşımı, ahlaki yaşamın ancak bir topluluk bağlamında mümkün olabileceğini savunur; dolayısıyla, birey temelli etik kuramların yapısal olarak yetersiz kalacağını ileri sürer. Günümüzde politik alanda öne çıkan kimlik ve farklılık talepleri, ahlak ile siyaset arasındaki kopukluktan kaynaklanan savaş, yoksulluk ve çevresel yıkım gibi küresel meseleler ile tüketim toplumunun bireyi yalnızca haz peşinde koşan hedonist bir özneye indirgemesi, erdem etiğinin bu eleştirilerini doğrular niteliktedir. Bu bağlamda, erdem etiği, ahlakın bireysel tercihlerden ziyade ortak yaşam pratikleri üzerinden inşa edilmesi gerektiğini ortaya koyar. Erdem etiği, bireyin karakterini, kimliğini ve varlığını, ait olduğu toplumsal değerler sistemi içinde şekillendirdiğini kabul eder. Bu anlayışa göre, ahlaki değerlerin korunması ve geliştirilmesi, bireyin bu değerler aracılığıyla en yüksek potansiyeline ulaşabilmesi için gerekli koşulların sağlanması, politikanın temel amacıdır. Erdem etikçileri bireyin yalnızca kişisel erdemlerini geliştirmesini değil, aynı zamanda bu gelişimin toplumsal bir bağlamda, kolektif iyilik için uygun şartların oluşturulmasıyla mümkün olacağını savunur (MacIntyre, 2001: 300-316).

Aristoteles, iyi yaşamın ve mutluluğun (*eudaimonia**) nasıl mümkün olabileceğini, bu yaşamın hangi erdemler aracılığıyla gerçekleştirileceğini ve bu

*Mutluluk olarak karşılanan bu kavram, mutluluk/refah ve erdem anlamlarını da içermektedir. Aristoteles'in bu sözcüğü kullanması, erdem ve mutluluğun birbirinden bütünüyle ayrılamayacağı Antik Yunan dilindeki güçlü anlamı yansıtır. Bu kavramın sadece mutluluk olarak karşılanması, Aristoteles'in düşüncelerini anlama konusunda yetersiz kalacaktır. Nitekim her birey açısından mutluluğun değişkenlik göstermesi, mutluluğun iyi bir yaşam olduğunu varsaysak dahi, her bireyin iyi yaşamdan ne anladığının farklı olmasıdır. Aristoteles, bu mutluluğu, refahı ve erdemi barındıran *en yüksek iyi*'nin "politika bilminde" olabileceğine inanarak, bu alana dair araştırmalar yapmaktadır (MacIntyre, 2001a: 69). Ek olarak, *Eudaimonia*, Türkçeye genellikle "kutluluk", "mutluluk" veya "refah" olarak çevrilir. *Eudaimonia*, bir insanın iyi durumda olma ve bu iyi durumda iken erdeme uygun etkinlikler gerçekleştirme hâli olarak tanımlanabileceği gibi, aynı zamanda bireyin kendi içinde ve tanrısal olanla ilişkisinde kendini gerçekleştirme ve özünü onaylaması hâli olarak da anlaşılabilir (MacIntyre, 2001b: 223).

koşulları sürdürülebilir kılacak devlet yapısının ne olması gerektiğini birlikte ele alır. İnsan, Aristoteles'te yalnızca bireysel bir varlık değil, doğası gereği toplumsal ve politik bir canlıdır; bu nedenle erdem, bireysel ahlâk alanıyla sınırlı kalmaz ve politik bir zeminde anlam kazanır. İnsanlar arasındaki ilişkiler ağı, yasa, eğitim ve yurttaşlık pratikleriyle birlikte düşünüldüğünde, Aristoteles'in erdem anlayışının temelde politik bir bağlamda kurulduğu görülür. Bu makale, Aristoteles'te erdem ile politika arasındaki bu kurucu ilişkiyi, iyi yaşamın siyasal koşulları üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır. Bu amaç, Aristoteles açısından mutluluktur (*eudaimonia*). Mutluluk, geçici hazlara indirgenebilecek bir durum değil, erdeme uygun etkinliklerle gerçekleşen bir yaşam biçimidir. Erdemlere bağlı olarak yaşamak, insanın hem etik hem de politik düzlemde yetkinleşmesini sağlar. Bu nedenle Aristoteles, mutluluğu "tam erdeme uygun bir etkinlik" olarak tanımlar (Aristoteles, 2016: 43-45). Böylece adalet, erdem ve mutluluk arasındaki ilişki, bireysel ahlâk ile politik düzeni birbirine bağlayan kurucu bir yapı olarak ortaya çıkar.

Aristoteles'e göre insanın işi yalnızca beslenme ve büyümeye dayalı bir yaşam değildir; zira bu tür bir yaşam bitkilerde de vardır. Benzer şekilde, duylara dayalı bir yaşam da insanı tanımlamaz; bu yaşam hayvanlarda da mevcuttur. İnsan için özgün olan, akla uygun yaşamdır. Aristoteles, erdemli bir marangozun normal bir marangozdan daha iyi olduğu gibi, en iyi insan yaşamının da erdemli yaşam olduğunu savunur. Ona göre iyi yaşam, etkinliğe geçmiş bir yaşamdır; dolayısıyla iyiyi bilmek, tek başına iyi biri olmayı garanti etmez, bilginin yanında erdemli şekilde eylemde bulunmak esastır. Erdemlere bağlı olarak yaşamak, insanlara mutluluğu getirir ve böylece kişi, tam ve en iyiye sahip olur. Aristoteles'in ifadesiyle, "mutluluk bir tam erdem etkinliğidir" (Aristoteles, 2016: 43-45).

Mutluluğa götüren yaşam biçimleri ise farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Bunlar arasında erdeme dayanan eylemleri içeren siyasal yaşam, akla dayalı olarak hakikati araştırmayı hedefleyen felsefi yaşam ve bedensel arzulara dayanan hazzı

yaşam sayılabilir. İnsanların tercih ettikleri bu farklı yaşam biçimleri, onların motivasyon kaynaklarını ve dolayısıyla mutluluk anlayışlarını da farklılaştırmaktadır. Buradaki farklı mutluluk anlayışı, bireylerin değerleri ve yönelimleri arasındaki farklılıklardan kaynaklanır. Eylem alanının önemi, özellikle erdemler açısından oldukça büyüktür. Nitekim insanlar, değerlerini büyük ölçüde gerçekleştirdikleri eylemler aracılığıyla ortaya koyarlar. Bir erdemın görünür hâle geldiği yer, insanın eylemleri ve yaptığı işlerdir. Bu nedenle bir kişi, yerine getirdiği iş erdemli olduğunda övülür; erdemden yoksun olduğunda ise eleştirilir (Aristoteles, 2017: 12), (Aristoteles, 2017: 24).

Aristoteles'in Erdem Anlayışı

Mutluluk ve iyinin erdemle olan ilişkisinden söz etmek, erdemın ne olduğunun araştırılmasını gerekli kılar. Nitekim Aristoteles'e göre insanın mutlu olabilmesi, ruhunun erdeme uygun şekilde etkinlik göstermesine bağlıdır. Bu nedenle mutluluğun temeli, ruhun erdemli etkinliğinde bulunur. Özellikle yurttaşların mutluluğunun sağlanması, politik düzen açısından büyük önem taşır. Bu bağlamda politika ile ilgilenenlerin ve yöneticilerin insan ruhunun yapısını iyi bilmeleri gerekir.

Aristoteles'e göre ruh iki temel yan içerir: akıldan yoksun olan yan ve akıl sahibi olan yan. Ruhun akıldan yoksun olan kısmının bir yönü bitkilerle ortaktır ve beslenme ile büyüme gibi yaşamsal işlevleri kapsar. Bunun yanında, her ne kadar akıldan yoksun olsa da akıldan pay alabilen bir yön daha vardır; bu da arzu ve iştahın bulunduğu kısımdır. Ruhun akıl sahibi olan yanı ise hem kendi başına akıl yürütme yetisine sahip olan hem de akli ilkeleri kavrayabilen kısımdır. Aristoteles, ruhun bu yapısına paralel olarak erdemleri de ikiye ayırır: düşünce erdemleri ve karakter erdemleri. Bilgelik, doğru yargılama ve akli başındalık düşünce erdemleri arasında yer alırken; cömertlik ve ölçülülük gibi erdemler karakter erdemleri olarak değerlendirilir (Aristoteles, 2015: 27-29).

Aristoteles, *Eudemos'a Etik* kitabında mutluluğun amaç olduğu yolda erdeme bağlı olarak eylemeyi tercih etmek ruhun işi olduğunu ifade eder. İnsan, bilerek ve isteyerek eylemde bulunabilen bir varlık olarak etik bir boyuta sahiptir. Eylemde bulunan insanın erdemli davranması, onun yalnızca toplumsal değil, aynı zamanda ahlâki bir varlık olmasının ifadesidir. Aristoteles'e göre insan, yaşamı boyunca tercihlerde (*προαίρεσις*) bulunur ve bu tercihler doğrultusunda kendisi için belirlediği amaçlara yönelir. Bu yönelim rastlantısal değil, iyi olana doğru bilinçli bir yönelmedir. İyi olanın taşıyıcısı insanın ruhudur; ruh, yaşamı belirli bir amaç doğrultusunda düzenler. Ruhun hakikati elde edebilecek yanı akıl sahibi olan yanıdır. Bu kısmın sahip olduğu erdemleri Aristoteles "düşünce erdemleri" olarak ifade eder. Aklın bu yanlarından "biri, ilkeleri başka türlü olmayacak nesnelere, öteki de ilkeleri başka türlü olabilecek nesnelere baktığımız yandır" şeklinde ifade eder (Aristoteles, 2015: 115).

Düşünce erdemleri insan yaşamının teorik alanını kapsar ve bu erdemler doğru davranışın oluşmasını sağlar. Bu teorik alanı kapsayan beş halden bahseder Aristoteles, bunlar ezeli ve ebedi şeylerin bilgisini oluşturan ve ancak tümevarım tündengelim gibi tanıtlamalarla elde edilebilen *episteme* yani bilim, şeylerin nasıl meydana geldiğini doğru kurallar çerçevesinde ele alan *tekhné* yani zanaat, ilkelerin bilgisini içeren *nous* yani akıl, insan hayatının şekillenmesinde etkili olan doğru düşünme biçimi olarak *sophia* yani bilgelik ve son olarak aklı başındalık/basiret/pratik bilgelik olarak ifade edilebilecek olan *phronesis*'tir (Aristoteles, 2015: 115). Aristoteles için bu ifade edilen hallerden her birinin kendine özgü erdemi olmakla birlikte, bilgelik ve aklı başındalık kendi başlarına iyidirler. Özellikle aklı başındalık karakter erdemleriyle ilişkilidir. Bunun sebebi ise karakter erdemlerinin yaparak/ederek bir alışkanlığa dönüşecek şekilde edinilmesi ve bu edinme sürecinde aklı başındalığın ona yol göstermesidir (Aristoteles, 2015: 118-120). Burada yol göstermekten ziyade karakter erdemleri ve *phronesis*'in birbirlerini gerektirdiklerini düşünmek daha uygun olacaktır.

Aristoteles, mutluluğu sağlayacak olanın erdemlere dayalı eylemek olduğunu ifade eder. Aristoteles için Sokrates'in aksine sadece erdemini ne olduğunu bilmek değil; erdemli olmanın nelere bağlı olduğunu bilmek önemlidir. Zira erdemli olmak ve adaletli olmak pratik alana aittir ve bunları teorik olarak bilmek önemli ancak yetersizdir. Bu sebeple bunların oluşma nedenlerini araştırmak gerekmektedir. Bu türden kavramlar pratikte uygulandıkça anlam kazanmaktadır (Aristoteles, 2017: 12-15).

İnsan, aklını kullanabilme yeteneği aracılığıyla kendisi için bütünlükler kurabilen ve diğer varlıklarla birlikte kendisini bu bütünün bir parçası olarak konumlandırabilen bir varlıktır. Bu bağlamda, insanın aklını kullanma kapasitesi ya da arzusu, her zaman kendisi için iyi olanı gerçekleştirmeye yöneliktir. Kendisi için iyi olan, özünün—kendisini o yapan niteliklerin—ebedi olarak kendinde gerçekleşmesini arzulamaktır. Bu temel arzu, yalnızca bireyin kendi akılsal kapasitesini sürdürmeyi değil, aynı zamanda kendisiyle aynı doğaya sahip tüm bireylerin bu kapasitesini sürekli kılmayı da kapsamaktadır (Elmas, vd., 2022: 243)

Erdemin ne olduğunu araştıran Aristoteles, ruhun “etkilenim/duygulanım, olanak ve huy” olarak üç özelliği olduğundan bahseder. Erdemler duygulanımlarımız sonucunda elde edilen huylardır. Olanak değildir zira bunlar doğası gereği insanda bulunmaz. *ἔθος* (*ethos*) alışkanlık, huy anlamına gelir ve karakter erdemleri adını bu kökten alır ve bu yolla edinilir. Yani karakter erdemleri ancak alışkanlık sonucunda oluşur. Bu da Aristoteles'e göre karakter erdemleri doğa gereği insanda bulunmaz ve yapma/etme sonucunda bir süreç içerisinde edinilir ve geliştirilir. Bu olanak olarak insanda vardır ancak sonrasında etkinliklerinde bunları gerçekleştirir. Bu da bir nevi “yapa yapa öğrenmek” demektir. Bu etkinliklerdeki edimlerin erdem olabilmesi için ise insanın işini iyi şekilde yapacak huya sahip olması gerekir (Aristoteles, 2015: 34-37). Bu işi yapacak olan insanın aşırılıklardan kaçınması gerekir. Bir bakıma akli başında olan insan, iyi şeyleri huy edinerek karakter erdemi haline getirmelidir. Kendi doğası gereği kötü olan -kıskançlık, zina

vb.- durumlardan kesinlikle kaçınmalı onun dışında tüm eylemlerinde orta olmayı bilmelidir.

Aristoteles'in erdem anlayışında "orta olma" kavramı temel bir yere sahiptir. Aristoteles'e göre eylemlerde orta olmak, aritmetik ya da geometrik anlamda bir ortayı ifade etmez; burada kastedilen, doğru zamanda, doğru yerde ve doğru biçimde davranmaktır. Bu durum, bireyin eylemler aracılığıyla zaman içinde kazandığı bir karakter ya da "huy" ile ilişkilidir. Dolayısıyla Aristoteles'in orta olma anlayışı, insanın seçimleri aracılığıyla denge kurarak yaşaması gerektiğini vurgular. Tercihlerde, verilen kararlarda ve bu kararların eylemlere yansımada süreklilik söz konusu olduğunda kişi erdemli olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda Aristoteles'e göre erdem, aşırılık ile eksiklik arasındaki orta durumun korunmasıyla mümkündür. Başka bir deyişle, eylemlerde ne aşırıya kaçmak ne de yetersiz kalmak gerekir; erdem, doğru zamanda, doğru yerde ve doğru şeyi yapmayı gerektiren bu "orta yol" da ortaya çıkar (Aristoteles, 2015: 38-42).

Aristoteles'in karakter erdemleri anlayışı, insanın doğasında bulunan, deneyim ve sürekli eylem yoluyla kazanılan niteliklerdir. Bu erdemler, etik bir eylemin ortaya çıkmasında belirleyici rol oynar. Ancak burada, eylemin yapılacağı yer, zaman, muhatap ya da spesifik hedefler önceden belirlenmiş değildir. Asıl önemli olan, akıl ve düşünme süreci aracılığıyla, her bir durumu derinlemesine değerlendirerek, "gerektiği zaman, gereken kişilere karşı, gerektiği için ve gerektiği gibi" hareket etmektir. Bu bağlamda, erdemli bir kişi, her tekil durumda doğru yargıda bulunacak, hangi eylemin doğru ya da iyi olduğunu fark edecek ve o eylemi hangi koşullar altında gerçekleştireceğine dair bilgiyi ve farkındalığına sahip olacaktır.

Aristoteles'in karakter erdemleri, yiğitlik/cesaret, ölçülülük, cömertlik, yüce gönüllülük, adalet ve adalet temelli dostluk erdemleri olarak ifade edilebilir. Bir insan o eylemi nasıl yapıyorsa o eylem de biçimini ona göre almaktadır. Örneğin, insan adilce, cömertçe veya yüce gönüllü bir şekilde eylemde bulunursa eylem de

buna göre şekillenecektir. Buna bir başka örnek olarak ölçülülük erdemi verilebilir. İnsan hazlardan kaçacak kadar duygusuz, hazlara kendini bırakacak kadar da haz düşkün olmamalıdır. Yani eylemlerinde ölçülü olmayı benimsemelidir. Aristoteles bu erdemi, eksikliğin giderilmesi ve fazlalıktan kaçınmak olarak ifade etmektedir (Aristoteles, 2015: 64-66). Bu erdemler Aristoteles'in etik anlayışı çerçevesinde değerlendirilebilir.

Mademki karaktere (ethos) dair meselelere ilişkin konuşmayı seçtik, ilkin 'karakter' <incelemesinin> hangi <bilim>in bir dalı olabileceğini araştırmalı. Şimdi, özetleyerek söylemek gerekirse, onun politikadan başka bir şeyin dalı olduğu düşünülemez. Zira belli bir biçimde, demek istediğim iyi biri (spoudaion) olmayanın politik ilişkilerde hiçbir şey başarması mümkün değildir; iyi biri olmak ise erdemlere sahip olmaktır. Dolayısıyla eğer biri politik ilişkilerde başarılı olmak istiyorsa, onun karakteri iyi olmalı; o halde, görüldüğü üzere, karakter hakkındaki uğraşı politikanın bir dalı ve başlangıç noktasıdır, öte yandan, genel olarak <böyle bir> uğraşmayı etiğe değil de politikaya ilişkin addetmenin adil olacağı kanısındayım (Aristoteles, 2016: 23).

Aristoteles'in ifadelerinden hareketle ahlâki olan anlamına gelen *ethikos* kavramının kökeninde yer alan *ethosun* politik yaşamdan bağımsız düşünülememesi, ahlâki olan ile politik olan arasındaki içsel ilişkiye işaret etmektedir. Bu bağlamda ahlâki erdemler yalnızca bireyin iç dünyasına ait özellikler değil, aynı zamanda insanlar arasındaki ilişkiler içerisinde ortaya çıkan ve anlam kazanan niteliklerdir. Nitekim erdemli bir insan ifadesi mantıksal olarak diğer insanların varlığını da gerektirir. Başka bir deyişle erdem, yalnızca bireyin kendi içine yönelen refleksif bir tutum değil, diğer insanlara yönelen ve ortak yaşam içerisinde gerçekleşen bir eylem biçimidir. Bu nedenle Aristoteles açısından toplumdaki bağımsız bir erdem anlayışından söz etmek mümkün değildir. İnsanlar arasındaki etik ilişki, eylemde bulunan bütün toplumsal ilişkileri kapsamakta ve erdemli yaşamın ancak politik topluluk içinde gerçekleşebileceğini göstermektedir. Erdemli bir toplum inşa etmek, bireylerin doğru ve iyi olanı seçebilmesi için uygun sosyal, kültürel ve ekonomik ortamların sağlanmasını gerektirir. Dolayısıyla, politika, bireysel erdem toplumsal düzeyde bir yansıma bulması için bir altyapı sunmalıdır.

“En İyi Devlet” ve Erdemli Yurttaş

Aristoteles'e göre her devlet, belirli bir iyiyi gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş bir topluluktur. Bununla birlikte topluluklar arasında en yetkin olanı, iyiyi en kapsamlı biçimde gerçekleştirmeyi amaçlayan devlettir. Bireyin eylemlerinde iyiyi hedeflemesi ile devletin ortak yaşamı düzenlerken iyiyi amaçlaması arasında yapısal bir paralellik bulunmaktadır. Bu paralellik, politikanın bireysel ahlâktan bağımsız bir alan olmadığını; aksine onun devamı ve tamamlayıcısı niteliği taşıdığını gösterir. Nitekim ona göre siyasal düzen, bireylerin iyi yaşamını mümkün kılan en kapsayıcı toplumsal örgütlenme biçimidir. (MacIntyre, 2001a: 109). Bu bağlamda polis, Aristoteles için yalnızca yaşamı sürdüren bir birlik değil, iyi yaşamı mümkün kılan en yetkin topluluk biçimidir. Polis, kendinden önceki topluluk biçimlerinin doğal sonucu olarak ortaya çıkar ve kendi kendine yeterlilik ile erdemli yaşamın kurumsal çerçevesini sunar. Bu nedenle Aristoteles, devleti doğaya aykırı bir sözleşme ürünü olarak değil, insanın politik bir canlı olmasının zorunlu sonucu olarak görür. İnsanın konuşma ve yargıda bulunma yetisi, iyi ve kötüye ilişkin ortak bir değerlendirme alanı yaratır ve bu alan politik yaşamın temelini oluşturur (Aristoteles, 2018: 7-9)

Politik düzen içinde yöneten ve yönetilen arasındaki ilişki, Aristoteles'te erdem kavramıyla birlikte düşünülür. Yönetme yetkisi, salt güçten değil, erdem bakımından üstünlükten kaynaklanır. Ancak bu üstünlük, mutlak bir tahakküm anlamına gelmez; aksine özgür yurttaşların yönetimi, aklın tutkuları yönetmesine benzer biçimde, ölçü ve adalet ilkeleriyle sınırlandırılır. Bu nedenle politik yönetim, erdemli bir aklın rehberliğini gerektirir. (Aristoteles, 2018: 515-520).

Aristoteles'e göre ideal ve iyi bir anayasanın temellendirilmesi, öncelikle kimin yurttaş olarak kabul edildiğinin belirlenmesini gerektirir. Ona göre bir bütünün ne olduğunu anlayabilmek için, o bütünü oluşturan parçaların bilgisini edinmek zorunludur. Bu nedenle devlet bir bütün olarak ele alındığında, onu meydana getiren yurttaşlar, yasalar ve yönetim biçimleri birlikte değerlendirilmelidir. Bir kenti ya da devleti oluşturan en temel unsur yurttaşlardır.

Aristoteles'te yurttaşlık, yalnızca yönetime katılma hakkı değil, erdemli yaşamın sorumluluğunu da içerir. Yurttaşlar, yaşamlarını sürdürebilmek için bir araya gelmiş ve ortak bir düzen içinde yaşayan insanlardır. Bu insanların bir arada yaşayabilmelerini mümkün kılan ise politik birliktir (Aristoteles, 2018: 256).

Aristoteles, yurttaş kavramı konusunda herkesin aynı görüşte olmadığını belirtir; zira yurttaş tanımı, yönetim biçimine göre değişiklik gösterebilir. Oligarşik bir düzende yurttaş sayılan biri, demokratik bir düzende aynı statüye sahip olmayabilir. Bu nedenle Aristoteles, belirli bir rejime bağlı olmayan genel bir yurttaş tanımı geliştirmeye çalışır. Bu bağlamda yurttaş, en yalın biçimde, mahkeme ve meclis üyeliğini paylaşan kişi olarak tanımlar. Bu tanımdan hareketle, kadınların, çocukların ve kölelerin Aristoteles'in yurttaşlık anlayışının dışında bırakıldığı söylenebilir (Aristoteles, 2018: 256-257).

Aristoteles'e göre devleti devlet yapan temel unsur çeşitliliktir ve bu durum doğaldır. Devlet, aynı türden insanların bir araya gelmesiyle değil, farklı işlev ve özelliklere sahip insanların bir araya gelmesiyle oluşur. Eğer toplum yalnızca benzer nitelikteki bireylerden meydana gelmiş olsaydı, bu durum devletin yapısını zayıflatacak ve nihayetinde onun çözülmesine yol açacaktı. Bu nedenle toplum içinde üstlenilen işlevlere bağlı olarak bireylerin sahip olduğu erdemler de farklılık gösterir (Aristoteles, 2018: 260-262). Bununla birlikte yurttaşlar kendi aralarında farklılıklar taşıyabilirler de onları bir arada tutan ortak zemin rejimdir. Rejim, yurttaşların birlikte yaşamalarını mümkün kılan ve bu ortaklığın güvenliğini sağlayan siyasal çerçeveyi ifade eder. Dolayısıyla Aristoteles'te yurttaşlık, yalnızca hukuki bir statü değil, belirli bir politik düzen içinde ortak yaşamın sorumluluğunu üstlenmeyi de içeren bir konumdur. (Aristoteles, 2018: 263).

Son olarak Aristoteles, yasaların erdemli yaşamı destekleyecek biçimde süreklilik taşıması gerektiğini vurgular. Yasaların keyfi biçimde değiştirilmesi politik düzeni zayıflatırken, gelenek haline gelmiş ve yerleşik yasalar erdemli alışkanlıkların oluşmasına katkı sağlar. Bu yönüyle yasa, Aristoteles'te yalnızca bir

düzenleme aracı değil, erdemin toplumsal sürekliliğini güvence altına alan bir yapıdır.

Politik Topluluk ve Adalet

Aristoteles'e göre insan yaşamının ereği iyiye yöneliktir ve bu ereğin gerçekleştirilmesi, rastlantısal değil, belirli pratik ve kurumsal koşullara bağlıdır. İnsanlar yaşamlarını sürdürebilmek ve iyi yaşayabilmek için bilgi ve bilimlerden yararlı olsalar da yaşam sanatını en yetkin biçimde mümkün kılan alan politikadır. Bu nedenle politika, Aristoteles'te yalnızca yönetim biçimlerini düzenleyen bir etkinlik değil, iyi yaşamın gerçekleşebileceği ortak zemini kuran etik bir pratiktir (Ross, 2011: 368).

İyi yaşam, bedensel ya da dıșsal iyilerle sınırlı değildir. Zenginlik ve güzellik gibi dıșsal iyiler yaşam için gerekli olsa da Aristoteles'e göre asıl belirleyici olan ruhun erdemleridir. Erdem, haz ya da bedensel doyumdan farklı olarak insanın etkinlik tarzını belirleyen bir yetkinliktir ve bu yönüyle mutluluğun zorunlu koşuludur. Bu nedenle ahlâkın amacı ile politikanın amacı örtüşür: her ikisi de insanın erdemli ve iyi bir yaşam sürmesini hedefler (Aristoteles, 2016: 41).

Bu çerçevede iyi yaşamın erdeme dayalı olarak tanımlanması, bu yaşamın hangi ilke ve düzenlemeler aracılığıyla sürdürülebilir kılınacağı sorusunu gündeme getirir. Erdemin bireysel bir yetkinlik olmasının yanı sıra ortak yaşam içinde korunması ve yönlendirilmesi gerekliliği, politik düzenin rolünü belirginleştirir. İyi olanın yalnızca bireysel tercihlerin sonucu olmadığı, aksine toplumsal ilişkiler ve kurumsal yapılar içinde gerçekleştiği dikkate alındığında, erdemli yaşamın politik bir ilke aracılığıyla güvence altına alınması zorunlu hale gelir. Bu noktada Aristoteles'te adalet, bireysel ahlâk ile politik düzen arasında kurucu bir bağ olarak ortaya çıkar.

Adalet fikri, yöneticilerin yurttaşları gözetmesi, yurttaşlar için neyin yararlı olduğunu dikkate alması ve toplumun mutluluğunu amaçlaması bakımından Aristoteles'te doğrudan politikayla ilişkilidir (Aristoteles, 2015: 92-93). Aristoteles'e göre yasalar, toplumdaki bireylere uymalarını buyurdukları erdemleri

içerdiği ölçüde adil olanın gerçekleştirilmesini talep eder. Bu durumda adil olan, aynı zamanda “tam iyi” olanla örtüşür. Bu nedenle Aristoteles açısından adalet, diğer erdemleri kapsayan ve onları tamamlayan bir erdem olarak değerlendirilebilir.

Aristoteles'in adalet anlayışı yalnızca yasalar karşısında hakların korunmasıyla sınırlı değildir. Ona göre insanlar arasındaki ilişkilerde gözetilmesi gereken hak ve adalet, politik düzenin sürekliliği açısından daha da belirleyicidir. Bu bağlamda adalet, başkalarına karşı aşırılık ve eksiklikten kaçınmayı, yani orta olmayı ifade eder. Bir kimseye hak ettiğini vermek, Aristoteles'e göre ona karşı adil davranmak anlamına gelir. Dolayısıyla adalet, bireysel eylemlerden toplumsal ilişkilere kadar uzanan geniş bir alanda hem etik hem de politik düzenin kurucu ilkesi olarak ortaya çıkar (Aristoteles, 2016: 99-101).

Aristoteles adaletin iki türü olduğunu ifade eder. Dağıtıcı ve düzeltici adalet. İlki bölüşülebilir olan şeyleri (onur, para vb.) yurttaşlar arasında dağıtır, diğeri ise yurttaşlar arasında yapılan alışverişte düzeltici işlevi görür. Aristoteles dağıtıcı adalet derken eşit şekilde dağılımı kasteder. Bu eşit dağılım herkesin aynı payı alması demek değildir. Eşit pay demek herkesin hak ettiğinden ne daha az alması ne de daha fazla alması demektir. Nitekim, durumlarının eşit olması söz konusu olduğu zaman dağıtılacak şey eşit olacaktır, değilse eşit olmayacaktır (Aristoteles, 2015: 93-97).

Düzeltilici adalet ise mutlak eşitlik anlayışını barındıran bir adalet türüdür. Adaleti sağlayacak olan eşitlik, adaletsizliğe sebep olacak şey ise eşitsizliktir. Bu düzeltici adaletin en açık örneği yurttaşların yasalar karşısında eşit oluşu olarak gösterilebilir. Yasalar yurttaşları eşit kabul eder ve eylemin değerlendirilmesini temele alır. Örneğin bir cinayet ya da hırsızlık olayında adaleti sağlamak söz konusu olduğu zaman burada kişinin iyi ya da kötü biri olmasından değil o eylemin kendisinden hareketle bir karar vermek adil bir sonuca ulaşmayı sağlayacaktır. Adil bir sonuç Aristoteles'e göre tarafların kar da ve zarar da eşitlenmesi demektir. Bu iki uç durumun ortasını sağlayacak olan kararın verilmesi durumunda ancak yargıç adaleti sağlamış olacaktır (Aristoteles, 2015: 97-99).

Bu adalet türleri dışında bir de değiş-tokuş adaletinden bahseden Aristoteles, toplumda yaşayan yurttaşlar arasında karşılıklı olarak ihtiyaçlarını gidermek amaçlı yaptıkları alışverişe bağlı olarak gözetilmesi gereken bir adalet türü olarak ifade eder. Burada önemli olan kavram “eşdeğer” kavramıdır. Aristoteles karşılıklı alışverişin eş değer olması gerektiğini ifade eder (Arslan 2009: 268). Bir yurttaşın yaptığı işe karşılık olarak örneğin diğer yurttaşın ona eşdeğer bedel ödemesi gerektiğini bu bedelin adil bir şekilde belirlenmesi gerektiğini ifade eder. Burada bu değeri belirleyen şey para bakımından değeridir. Bu değer belirlenmesi sonucunda adil bir değiş tokuş yapılacaktır ve böylelikle hem adalet sağlanacak hem de toplumsal bir aradalığa katkısı olacaktır (Aristoteles, 2015: 99-102).

Adalet, Aristoteles'e göre haksızlık etmek ile haksızlığa uğramak arasındaki orta durumdur. Bu çerçevede adaletsizlik tek bir uç değil, iki aşırı uçtan oluşur: bir tarafta başkalarına haksızlık etmek, diğer tarafta ise haksızlığa maruz kalmak yer alır. Adalet, bu iki uç arasında denge kurulmasıyla mümkün olur. Söz konusu dengenin toplumsal düzeyde korunmasının temel güvencesi ise yasalardır. Yasalar aracılığıyla eşitliği ve adaleti hayata geçirecek olanlar yöneticilerdir. Adalet erdemine sahip bir yönetici, yurttaşlarına da bu erdemi kazandırmayı amaçlar ve kendi çıkarlarını değil, toplumun ortak iyisini gözetir. Bu doğrultuda oluşturulan yasalar da ortak yarara hizmet eder ve böylece *Nikomakhos'a Etik'te* ifade edildiği üzere en yüksek iyinin gerçekleşmesi mümkün hale gelir (Aristoteles, 2018: 274–275).

Aristoteles'in düşüncesinde adalet yalnızca siyasal alanla sınırlı değildir; aile, komşuluk, akrabalık ve yakın kişiler arası ilişkileri de kapsayan geniş bir ilişki ağı içinde değerlendirilir. Bu bağlamda kurulacak olan “özel hukuk”, bireylerin birbirleriyle kurdukları ilişkiler çerçevesinde şekillenir. Ancak bireyin başkasıyla kurduğu ilişkinin bir hak ve yükümlülük içermesi, güçlü bir yurttaşlık bilincinin varlığını gerektirir (Aristoteles, 2017: 67). Bu bilincin oluşmasının bir başka önemli unsuru da uzlaşma kavramıdır. Uzlaşmaya dayalı bir eşitlik kurmak Aristoteles açısından adil olandır. Nitekim uzlaşma ortaklar arasında yapılır ve adalet ortaklar

arasında sağlayan bir erdemdir. Bu ortaklar arasında politik anlamda kurulacak olan uzlaşa politik erkin sağlayacağı eşitlik ile gerçekleşecektir (Aristoteles, 2017: 91).

Sonuç

Aristoteles, etik ve politika arasındaki ilişkiyi, insani yaşamın gerçekleşebilmesi için zorunlu olan iki temel alan olarak ele alır. Ona göre insan, potansiyel olarak taşıdığı yetkinlikleri eylem yoluyla gerçekleştiren ve erdemleri yaşamının temel değeri hâline getiren bir varlıktır. Bu nedenle Aristoteles'in öngördüğü politik ve toplumsal yapı, bireylerin kendilerini gerçekleştirebilmeleri ve insanlaşma süreçlerini tamamlayabilmeleri için erdemleri kurucu değer olarak kabul eden bir yapıdır.

Erdemleri temel alan böyle bir politik düzen, yalnızca ortak yaşamı mümkün kılmakla kalmaz; aynı zamanda bireylerin birlikteliklerini güvence altına alacak koşulları da tesis eder. Bu bağlamda politik yapının temel görevlerinden biri, yurttaşlarına erdemli yaşamı destekleyecek uygun bir eğitim sunmak ve iyi yasalar oluşturmaktır. Ancak bu koşullar altında, birey kendisinde olanak hâlinde bulunan erdemli bir yaşamı fiilen gerçekleştirme imkânına sahip olabilir.

Politik düzen, insanı insani iyiye ulaştırmayı ve erdemli bir yaşamı mümkün kılmayı amaçlar. Aristoteles'e göre insan, karar verme yetisi sayesinde iyiyi kötüden ayırt edebilen ve adil olanı gerçekleştirebilen bir varlıktır. Bu yeti, insanı diğer canlılardan ayırır ve onu *zoon politikon* kılar. İnsana özgü olan politik topluluk da bu nedenle yalnızca bireysel çıkarların toplamına indirgenemez; temel ihtiyaçların karşılanmasının ötesinde, daha yüksek ve ortak amaçlara hizmet eden bir niteliğe sahiptir.

Aristoteles'e göre politik topluluk, insan mutluluğunu (*eudaimonia*) mümkün kılan temel zemindir. Aristoteles'in düşüncesinde merkezi bir konuma sahip olan mutluluk, insanın ruhunu akla ve erdeme uygun biçimde etkin kılmasıyla doğrudan ilişkilidir. Ancak böyle bir yaşam tarzı yalnızca bireysel çabayla sınırlı bir alanda gerçekleşmez; aksine, toplumsal bir bağlam içinde anlam ve gerçeklik kazanır. Bu

nedenle iyi yaşam, Aristoteles açısından yalnızca bireysel bir yetkinlik meselesi değil, aynı zamanda ortak bir yaşam biçiminin ürünüdür.

Burada “iyi yaşam”dan anlaşılması gereken, erdemlerin yalnızca teorik olarak benimsenmesi değil, aynı zamanda eylemler aracılığıyla somutlaştırıldığı etik bir toplumsal düzenin varlığıdır. Bununla birlikte bireylerin sahip oldukları erdemleri fiilen gerçekleştirebilmeleri, belirli toplumsal ve politik koşulların sağlanmasını gerektirir. Aristoteles’e göre bu koşullar ancak politik bir topluluk içinde mümkün hâle gelir. Bu anlamda politika, insanın kendi varoluş imkânlarını gerçekleştirebildiği, erdemli yaşamın kurumsal ve pratik zeminini oluşturan temel bir yaşam alanıdır.

Günümüzde politikanın iyi bir yaşam sağladığını iddia etmek çoğu zaman güç görünmektedir. Politika sıklıkla çıkar ilişkilerinin belirleyici olduğu, bireylerin yapmacık tavırlar sergilediği ve sahteliğin hâkim olduğu bir alan olarak düşünülmektedir. Ancak Aristotelesçi bir perspektiften bakıldığında, politik birlik tam da bu tür olumsuzlukların üstesinden gelebilmek için en uygun toplumsal düzen olarak kavranabilir. Aristoteles için politika, yalnızca düzeni sağlama sanatı değil, insanın *telos*'una uygun olarak erdemli bir yaşamı mümkün kılan en yüksek pratik etkinliktir; bu anlamda polis, yurttaşların iyi yaşamı gerçekleştirebilecekleri etik bir ortaklık olarak düşünülür. Buna karşın çağdaş siyasal düzenlerde politika çoğu zaman ortak iyiyi gerçekleştirme hedefinden ziyade yönetsel etkinlik, çıkar uzlaştırma ve sistemin sürekliliğini sağlama işlevine indirgenmiş görünmektedir. Bu durum, Aristoteles'in politikanın asli amacına ilişkin normatif iddiası ile günümüz siyasal gerçekliği arasında belirgin bir mesafe bulunduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla günümüzde politikanın iyi bir yaşam sağladığını iddia etmek güç görünüyorsa, bunun bir nedeni politikanın artık erdemli yurttaşlık ve ortak iyi fikrini kuran kurucu bir pratik olmaktan çok, çoğunlukla teknik ve araçsal bir faaliyet olarak deneyimlenmesidir (Kymlica, 2006: 3-7).

Bu bağlamda politik birlik, günümüzde politikaya atfedilen çıkarıcılık, sahtelik ve araçsallık gibi olumsuzlukların kaçınılmaz sonucu olarak değil;

erdemden ve ortak iyiden kopmuş bir siyaset anlayışının ürünü olarak değerlendirilmelidir. Aristoteles için politika, insanı erdemli kılacak kurumları, yasaları ve eğitim süreçlerini tesis etmeyi amaçlayan bir etkinliktir. Dolayısıyla politik birlik, söz konusu olumsuzlukların kaynağı değil; doğru biçimde kurulduğunda, onların aşılmasını mümkün kılan temel koşul olarak anlaşılmalıdır.

Aristotle on the Interconnection of Virtue, Ethics, and Politics

Summary

ESRA TÜRKSEVER

PhD. Candidate

Bursa Uludağ University, Faculty of Literature, Department of Philosophy, Bursa, TR

ORCID: 0000-0002-6100-801X

esturksever@gmail.com

Introduction

In Ancient Greek thought, ethics and politics are not treated as independent domains but as interconnected components of a holistic system aimed at realizing the "good life". This article explores the constitutive relationship between Aristotle's ethical theory and his political philosophy, centered on the concept of virtue (*arete*). Unlike modern perspectives that often reduce politics to a technical administrative tool or a clash of interests, the Aristotelian tradition views politics as an ethical practice—the essential framework within which human flourishing becomes possible.

The study begins by situating Aristotle within the broader Socratic-Platonic tradition while highlighting his unique departure. While Socrates identified virtue strictly with knowledge and Plato anchored it in the metaphysical realm of Forms, Aristotle developed a more nuanced, practical approach. For Aristotle, knowing the "good" is insufficient; virtue must be cultivated through habituation, character development, and active participation in the life of the *polis*.

Eudaimonia and the Functional Role of Virtue

The core of Aristotle's ethics is *eudaimonia*, often translated as happiness or flourishing. The article emphasizes that *eudaimonia* is not a transient emotion or a state of hedonistic pleasure but an "activity of the soul in accordance with virtue".

Aristotle's "Function Argument" is pivotal here: just as a carpenter is defined by their ability to perform their craft well, the human "function" is defined by the exercise of reason. Therefore, the highest human good is the active life of the rational soul. The article argues that this realization is not a solitary achievement. Since humans are by nature "political animals" (*zoon politikon*), their telos—their ultimate end—can only be fully realized within a communal and institutional context.

The Structure of Virtue: Intellectual and Moral

A significant portion of the analysis is dedicated to Aristotle's categorization of virtues into two types: *Intellectual Virtues (Dianoetic)*: These pertain to the rational part of the soul and include *episteme* (scientific knowledge), *techne* (art/craft), *nous* (intellect), *sophia* (theoretical wisdom), and *phronesis* (practical wisdom). *Moral Virtues (Ethic)*:

These relate to the character and are acquired through habituation (*ethos*). Examples include courage, temperance, and generosity.

The article highlights the indispensable role of *phronesis* (practical wisdom) as the bridge between the two. *Phronesis* allows the individual to find the "Golden Mean"—the virtuous middle ground between the extremes of deficiency and excess. Virtue, therefore, is the habit of choosing the mean relative to us, determined by rational principle as a person of practical wisdom would determine it.

The Political Dimension: The Polis as an Ethical Community

The transition from ethics to politics occurs through the realization that virtuous habits require a stable social infrastructure. The article asserts that for Aristotle, politics is the "master science" because it determines which sciences should be studied in the state and aims at the highest good for both the individual and the city.

A central thesis of the work is that the *polis* is not a mere social contract for survival but a community of virtue. The "good citizen" is one who possesses the virtues necessary to participate in the administration of justice and the deliberative functions of the state. However, the article notes Aristotle's exclusionary boundaries, where citizenship was restricted to those with the leisure to cultivate virtue, excluding women, children, and laborers.

Justice as the Foundational Political Virtue

Justice serves as the primary link between personal morality and the political order. The article analyzes Aristotle's multifaceted view of justice: *Distributive Justice*: Dealing with the distribution of honors, wealth, and other assets among citizens based on merit. *Corrective Justice*: Focusing on rectifying transactions and ensuring equality before the law, regardless of the personal character of the parties involved. *Reciprocal Justice*: Essential for the economic cohesion of the *polis* through fair exchange. In this framework, justice is "complete virtue" because it is exercised toward others. It ensures that the laws of the state reflect the ethical requirements of a flourishing life.

Conclusion

The article concludes by contrasting the Aristotelian vision with modern political realities. Today, politics is often viewed through the lens of instrumentalism, power dynamics, and the reconciliation of private interests. By revisiting Aristotle, the study argues that we can recover a sense of politics as a constructive practice for the "common good". Ultimately, the work demonstrates that in Aristotle's philosophy, the separation of ethics from politics is impossible. A virtuous life requires a just state, and a just state requires virtuous citizens. The *polis* remains the essential arena where human beings transform from mere biological entities into ethical subjects capable of achieving their highest potential.

KAYNAKÇA | REFERENCES

- Aristoteles (2015). *Nikomakhos'a Etik* (çev. Saffet BABÜR). BilgeSu Yayıncılık.
- Aristoteles (2016). *Magna Moralia*, (çev. Gurur Sev). Pinhan Yayıncılık.
- Aristoteles (2017). *Eudemos'a Etik*, (çev. Saffet Babür). BilgeSu Yayıncılık.
- Aristoteles (2018), *Politika*, (çev. Özgüç ORHAN). Pinhan Yayıncılık.
- Arslan A. (2006). İlkçağ Felsefe Tarihi 2, *Sofistlerden Platon'a*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arslan A. (2009). İlkçağ Felsefe Tarihi-3, *Aristoteles*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cornford F. M. (2018), *Sokrates Öncesi ve Sonrası*, (çev. A.M Celal ŞENGÖR vd.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Elmas, F., vd. (2022), "Aristoteles'te İyi ile Adalet Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 60.
- Kymlica, W. (2006). *Çağdaş Siyaset Felsefesi*, (çev. Ebru Kılıç). İstanbul Bilgi Yayınları.
- MacIntyre, A. (2001a). *Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla: Etik'in Kısa Tarihi*, (çev. Hakkı Hünler). Paradigma Yayınları.
- MacIntyre, A. (2001b). *Erdem Peşinde*, (çev. Muttalip Özcan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Platon (2012), *Yasalar*, (çev. Candan ŞENTUNA vd.), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Platon (2017), *Devlet*, (çev. Sabahattin Eyüboğlu vd.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ross D. (2011), *Aristoteles*, (çev. Ahmet Arslan). Kabalcı Yayıncılık.
- Sandel M. J. (2017). *Adalet, Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?* (çev. Mehmet Kocaoğlu). Eksi Kitaplar.
- Strauss L. (2017). *Politika Felsefesi Nedir?* (çev. Solmaz Zelyüt). Öteki Yayınevi.